18. 5. 2007

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Pohled do historie náhradních odměn autorů v souvislosti s rozmnožováním autorských děl pro osobní potřebu

V současné době je mezi spotřebiteli hojně diskutovaným tématem otázka tzv. náhradních odměn autorům v souvislosti s rozmnožováním autorských děl pro osobní potřebu, která je upravena v zákoně č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále též „autorský zákon“). S ohledem na rozladění veřejnosti s povinností odvádět tyto náhradní odměny, jež může pramenit i z nepochopení samotného principu tzv. náhradních odměn, je přínosné podívat se hlouběji do historie regulace rozmnožování autorských děl a vzniku principu náhradních odměn, stejně jako alespoň stručně zmínit obdobnou úpravu v dalších státech.

Předmětem tohoto článku není ani tak vysvětlení podstaty tzv. náhradních odměn, avšak spíše historický exkurz a základní srovnání jejích úprav v dalších právních řádech světa.

Úvod

Již od počátku existence autorských práv neměli autoři absolutní kontrolu nad jejich díly. Teorie autorského práva nikdy nechránila díla proti užití v soukromí. Idea, že autorskoprávní ochrana se nevztahuje na soukromou sféru jedince byla akceptována většinou raných evropských teoretiků. Soukromé užití díla chráněného autorským právem bez autorizace vlastníkem takových práv byla vnímána jako právo/možnost jedince se aktivně podílet na veřejných debatách a vyvinout jejich vlastní osobnost. Nicméně vývojem došlo k nezbytné minimální úpravě, protože se začaly stírat rozdíly mezi veřejným a soukromým užitím. Rané úpravy autorského práva začátkem 20. století v Německu a Holandsku zahrnovaly výjimky pro reprodukci děl v omezeném počtu jedině pro soukromé užití nebo studium. Francouzské právo takové ustanovení mělo až od roku 1957. Ve všech případech bylo samozřejmě podmínkou, aby soukromé reprodukce nebyly nijak dány do oběhu na veřejnosti či jinak publikovány.

Vzestup fotokopírování a zařízení pro analogové nahrávání

První zařízení pro nahrávání zvuku byly představeny začátkem 50. let minulého století. Jejich vliv na autorská práva by se v té době dal přirovnat k vlivu Internetu na současnou právní úpravu. Bylo to tehdy poprvé, kdy nové nahrávací systémy umožňovaly profesionálům i amatérům vytvářet kopie chráněných děl, což brzy činilo taková zařízení velmi populárními. Mnoho komentátorů v dané době vnímalo nově nastalou situaci jako zásadní změnu dosavadního konceptu osobního užití a argumentovali, že legislativa nemohla dříve předpokládat takový technologický vývoj. Dle jejich názoru byla omezení na osobní užití zamýšlena pouze pro ruční kopírování či přepisování děl, což mělo žádný nebo minimální účinek na autorská práva. Nová technika však dosavadní stav porušila a dosavadní úprava volala po změně, protože stávající ustanovení nemohla být aplikována i na nekontrolovatelné vytváření kopií autorských děl.

Zavedení poplatků v Německu

Od těchto raných debat chyběl jen krůček k zavedení poplatků/odvodů za autorská práva, k čemuž poprvé došlo 60. letech v Německu, jehož model se stal vzorem pro zbytek kontinentální Evropy. Zavedení bylo iniciováno dvěma rozhodnutími německého Vrchního federálního soudu, vydanými v letech 1955 a 1964. V případu Grundig Reporter podal německý kolektivní správce GEMA žalobu proti výrobci kazetových nahrávačů s dvěma cíli:

1) aby zakázal výrobci kazetových nahrávačů prodej zařízení pokud výslovně neupozorní nakupujícího, že nahrávání může být protizákonné,

2) aby získal náhradu škody za dosavadní porušování jejich práv.

Soud vzal v úvahu, že legislativa při přípravě autorského zákona z roku 1901 nemohla předpokládat tento problém a tudíž je třeba rozhodnout na základě interpretace zákona. Podle něj je třeba v případě konfliktu mezi uživatelem díla a jeho autorem zvýhodnit autora. Soud rozhodl, že neexistuje obecný princip autorského práva, který by stanovoval, že nároky autora díla by měly končit tam, kde začíná soukromá sféra jedince. Soud tedy uznal autorovo výlučné právo zakázat soukromé nahrávání s tím, že nevynutitelnost takového práva je irelevantní pro jeho uznání. Navíc dle názoru soudu má autor právo na odměnu za užití jeho díla i když dané užití nevykazuje žádný přímý ekonomický přínos. Německý vrchní soud nařídil výrobcům nahrávacího zařízení, aby upozorňovali před prodejem na potenciální porušení práva, ale zamítnul nároky GEMA na náhradu škody.

V případu Personalausweise žádala GEMA Vrchní soud aby výrobci nahrávacího zařízení zavazovali své prodejce k evidování identity všech nakupujících, kteří zakoupí nahrávací zařízení a takovou evidenci aby pak poskytli GEMA. V první řadě posuzoval soud otázku, zda výrobci či prodejci zařízení mohli být odpovědní za porušení autorského práva, i když tak nečiní oni sami, ale pouze umožňují jiným tak činit. Soud rozhodl, že tomu tak je. Nicméně také stanovil, že GEMA nemůže nutit prodejce zařízení vyzrazovat identitu nakupujících tak, aby společnost mohla ověřit, zda tito nakupující neporušují autorské právo. Dle názoru soudu i když domácí nahrávání je porušením autorského práva, navrhovaná kontrolní opatření by nepopiratelně kolidovala s právem jedince na nedotknutelnost jeho domova.

Zavedení poplatku za prodej zařízení pro audio nebo video nahrávání v německém Autorském zákoně z roku 1965 bylo přímým následkem těchto dvou rozhodnutí. Ze zprávy právního výboru německého parlamentu se zdá, že toto řešení bylo také mimo jiné přijato proto, že výbor považoval individuální žaloby za domácí nahrávání jako nevynutitelné. Od samého počátku bylo jasné, že výrobci nahrávacích zařízení přesunou placení náhradní odměny na zákazníky zvýšením ceny. Výbor zdůraznil, že princip povinných náhrad s reálným přenesením povinnosti nepřímo na jiný subjekt nebyly neobvyklé. Výbor nepovažoval za překážku, že poplatek by byl vybírán i za prodej zařízení, jež by sloužila ne ke kopírování děl, ale např. k diktování. Podle ní je nepravděpodobné, že v průběhu životnosti zařízení by takové zařízení nikdy nebylo použito k duplikování autorského díla. Aby tento argument ještě více zdůraznila, vysloveně odmítla zavést další poplatek za prodej nenahraných kazet z důvodů, že v jejich případě nemůže být odpovědně rozlišeno, zda budou sloužit pouze k diktování nebo raději k nahrávání chráněných děl.

V roce 1985 byl ale německý Autorský zákon modifikován ve dvou důležitých aspektech:

1) vedle poplatku za prodej zařízení pro audio i video nahrávání byl zaveden poplatek za prodej nenahraných kazet,

2) byl zaveden další poplatek za prodej fotokopírovacího zařízení ve spojení s náhradní odměnou za

každou stránku kopírovanou pro soukromé účely.

Druhá zmiňovaná úprava ukončila režim, který do té doby existoval, podle kterého individuální rozmnožování děl pomocí tiskové technologie pro osobní užití nepodléhalo povinnosti odvádět náhrady. Do té doby byly náhrady vynutitelné pouze v případech kopírování pro komerční účely. V době přijetí Autorského zákona v roce 1965 nebyly poplatky za prodej reprografického vybavení zavedené také z důvodů, že fotokopírování nebylo tak dostupné a populární, zatímco v roce 1983 bylo celkem zkopírováno 25.5 miliard stránek na 920 000 kopírovacích strojích, které se v NDR nacházely.

Hlavním argumentem pro zavedení poplatku za prodej nenahraných kazet v roce 1985 bylo, že celkové náhrady za prodej nahrávacích zařízení již nadále neodpovídal předpokladům legislativy v roce 1965. Pokles odměn vybraných za prodej nahrávacích zařízení mohl být vysvětlován také tím, že prodejní cena v roce 1985 ale byla mnohem nižší než v roce 1965. Kolektivní správci zdůrazňovali, že tento pokles ve vybraných odměnách ostře kontrastoval s náhlým vzrůstem domácího nahrávání. Na rozdíl od pozice, kterou legislativa zaujímala dříve, bylo nyní rozhodnuto, že odpovědnost za porušování autorského práva by vedle výrobců nahrávacích zařízení měli nést i výrobci nenahraných kazet a pásků, a to právě prostřednictvím poplatků za nenahrané kazety. Výše zmíněný argument, proč v roce 1965 nebyl zaveden poplatek za prodej nenahraných nosičů, byl v roce 1985 jednoduše nechán stranou.

Rozšíření systému poplatků v dalších zemích

V dnešní době většina kontinentální Evropy následovala německý model a udělila autorům, nakladatelům, umělcům a vydavatelům právo na náhradu za soukromé užití jejich děl. Od roku 1965 představilo systém náhradních odměn 12 států západní Evropy: Německo (1965), Rakousko (1980), Finsko (1984), Francie (1985), Nizozemí (1990), Španělsko (1992), Dánsko (1992), Itálie (1992), Belgie (1994), Řecko (1994), Portugalsko (1999) a Švédsko (1999). Ze zemí bývalé střední a východní Evropy pak: Bělorusko, Bulharsko, Česká Republika (1996), Estonsko, Maďarsko, Kazachstán, Litva, Moldavsko, Polsko, Rumunsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Ukrajina a Uzbekistán. Jen tři země EU takovou úpravu nemají: Irsko, Lucembursko a Velká Británie, ve kterých nebyla přijata schémata odměn za kopírování a pro podezření z nepřípustného lobování od zájmových skupin nebyl zaveden ani poplatek za nenahraná média. Ve Velké Británii a v Irsku místo toho funguje princip „fair use“. Na mezinárodní úrovni nebyla pozice kontinentální Evropy v otázce schémat poplatků za soukromé kopírování děl rozšířená, ale na druhou stranu ne neobvyklá. Podle zprávy Australské rady pro autorské právo ze září 2001 alespoň 42 zemí na světě mělo systém odměn za soukromé kopírování. Mezi těmito zeměmi vedle 27 zemí jmenovaných výše je také 7 Afrických zemí (Alžír, Kamerun, Kongo, Gabun, Keňa, Mauritius a Nigerie), dále Ekvádor, Paraguay, Island, Izrael a Švýcarsko. V omezené míře jsou aplikovány náhradní odměny v Kanadě a Spojených státech nebo Japonsku. V Kanadě byla ustanovení o soukromém kopírování představena v roce 1997. Ve Spojených státech je povoleno soukromé kopírování za poplatek podle US Digital Home Recording Act, který zavedl náhradní odměny za kopírování na digitálních strojích a na digitální média. V Japonsku byly poplatky za soukromé kopírování zavedeny v roce 1993, avšak jsou odváděny pouze za MiniDisk nosiče a MiniDisk zařízení.

Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že tolik diskutovaný princip náhradních odměn autorům v souvislosti s rozmnožováním děl pro osobní potřebu je velmi rozšířený v mnoha zemích světa. Náhradní odměny byly zaváděny v reakci na prudký rozvoj technologií umožňujících vytvoření rozmnoženin autorských děl. Současný stav však není udržitelný, neboť zejména díky technologickým inovacím v oblasti ochrany a identifikace digitálních souborů bude možné lépe regulovat a kontrolovat oprávnění k užití

autorských děl, čímž odpadne legitimní důvod pro náhradní odměny autorům tak, jak jsou zdůvodňovány v současné době.

Mgr. Josef Donát
ROWAN LEGAL

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Předběžné opatření jako nástroj ochrany vlastníka nemovitosti
- Povolení kamerového systému s identifikací osob na letišti
- Environmentální tvrzení společností v hledáčku EU: Jak se vyhnout greenwashingu a obstát v nové regulaci?
- Jak fungují plánovací smlouvy v reálných situacích (1. díl)
- Rozvod? Už k němu nemusíte. Shrnutí podmínek, za jakých nebudete u soudu vyslýcháni, dokonce ani nebude nutná Vaše osobní účast
- Jaké klíčové změny přináší návrh novely stavebního zákona?
- Byznys a paragrafy, díl 26.: Smírčí řízení jako alternativní nástroj řešení sporů mezi podnikateli
- Pozemkové úpravy aneb „malé“ vyvlastnění
- Nová éra v boji proti nekalým obchodním praktikám: Co přinese nové procesní nařízení EU?
- Licence LUC v podnikatelské strategii provozovatelů dronů
- Péče rodičů po novele od 1.1.2026